

Explaining the effective factors in the occurrence of social-security crises (Case Study of Unrest in November 2019)

Received: 20/07/2022

Accepted: 20/02/2023

Rasoul Yousefi Ramandi^{*}Majid Mohamadi^{**}

(336-364)

After the formation in Iran, due to Iran's ideological identity, foreign enemies have always had a strategic confrontation with Iran. Examining the actions of foreign enemies and their allies inside the country, well reveals the extent of their hostility to the Islamic Revolution. This enmity has taken a new form in each period of time, and the last case was in November 2019, which occurred after the implementation of the fuel management plan. This crisis had unique features and was unprecedented in terms of the number of cities involved in the crisis, the level of violence, and so on. But in any security incident, there are hidden reasons why their interaction leads to that incident. Therefore, recognizing the causes of the incident and the relationship between these factors can pave the way for managing the regime's future crises. For this purpose, in this research, experts were interviewed and the issues raised were analyzed by grounded theory method. The results show that the five main factors that played a major role in the occurrence of this incident are: cyberspace, global enemies planning, intelligence surprises, unplanned government, high dispersion and high crisis violence.

Keywords: Security Crisis, Crisis Management, Becoming secure, Disorders, November 2019.

* . Assistant Professor, Department of National Security Studies, Faculty of Political Science, Imam Hossein University (AS), Tehran, Iran(corresponding author), dr.yousefi@ihu.ac.ir.

** . Master's degree in security studies, Imam Hossein University, Tehran, Iran, ry.marketing90@gmail.com.

سیارستاری

تبیین عوامل مؤثر در بروز بحران‌های اجتماعی - امنیتی (مورد مطالعاتی ناآرامی آبان ۱۳۹۸)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۰۱

* رسول یوسفی رامندی

* مجید محمدی

(۳۲۶-۳۶۴)

چکیده

جمهوری اسلامی ایران از همان روزهای اولیه انقلاب اسلامی به دلیل تقابل راهبردی با نظام سلطه همواره مورد کینه و دشمنی آنان بوده است. نگاهی گذرا به فهرست اقدامات استکبار جهانی و ایادی داخلی آن عمق کینه و دشمنی آنان با انقلاب اسلامی را آشکار می‌سازد که در هر برهه زمانی، وجه جدیدی به خود می‌گیرد. یکی از موارد این دشمنی در آبان ماه ۱۳۹۸ و پس از اجرای طرح سهمیه‌بندی سوخت رخ داد که ویژگی‌های منحصر به فردی از نظر سطح گستردگی، عمق خشونت و.. داشت. در پس پرده هر حادثه امنیتی، لایه‌های زیرینی وجود دارد که در واقع برهم کنش آن‌ها، منجر به بروز آن حادثه شده است. از این روی تمرکز بر تجزیه و تحلیل این حوادث و ادراک عوامل مؤثر بر بروز آن می‌تواند رهگشای مدیریت بحران‌های آتی فراروی نظام باشد. این پژوهش از حیث رویکرد استقرایی و از حیث هدف، اکتشافی است و از حیث روش از راهبرد نظریه‌پردازی داده بنیاد مبتنی بر رویکرد گلیسر بهره‌برداری و اقدام به مصاحبه با نخبگان این حوزه شد. نتایج گویای آن است که سه عامل اصلی در بروز و تشدید این حادثه نقش داشته است که عبارت است از: آمادگی کامل نظام سلطه، بی‌تدبیری دولت، و ویژگی‌های متمایز بحران ۱۳۹۸.

واژگان کلیدی: بحران امنیتی، مدیریت بحران، امنیتی شدن، اغتشاشات، آبان ۱۳۹۸، نظام سلطه، بی‌تدبیری دولت.

* . استادیار گروه مطالعات امنیت ملی، دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران
(نویسنده مسئول)، dr.yousefi@ihu.ac.ir

* . دانش آموخته کارشناسی ارشد مطالعات امنیتی، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران،
ry.marketing90@gmail.com

۱. مقدمه و بیان مسئله

جمهوری اسلامی ایران در طول چهل سال گذشته بخصوص در دهه قبل، مورد هجوم‌های متنوع، اعم از اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، رسانه‌ای و تهدیدات نظامی، از سوی نظام سلطه قرار گرفته است. گاهی اوقات، این هجوم‌ها امکان بروز اجتماعی در میان مردم پیدا نموده و در قالب اعتراضات و اجتماعات عمومی ظهور پیدا می‌کنند. ترکیب هجوم‌های خارجی و خیانت‌ها و ناکارآمدی‌های داخلی، زمینه لازم را برای بروز اعتراض فراهم نموده که البته باز هم توسط عناصر دشمن، در داخل و خارج مورد هدایت و جهت‌دهی قرار می‌گیرند. رخدادهایی که نمونه‌های مشابه آن در دیگر کشورها سبب فروپاشی نظام سیاسی آنان شده است. اما فرجام حوادث امنیتی در ایران به گونه‌ای دیگر رقم خورد، چنان‌که حتی در موارد بسیاری حیرت‌جهانیان را برانگیخت و علاوه بر آن؛ برخلاف پیش‌بینی، بر اقتدار نظام جمهوری اسلامی ایران افزود.

یکی از این حوادث، آبان ۱۳۹۸ بود که در بیش از صد شهر کشور اقدامات خشونت‌آمیز و خرابکارانه رخ داد. با این حال نباید از عوامل محرک و تهییج‌کننده که به شکل سازمان‌یافته تشویق به خشونت و تخریب می‌کردند، غافل شد. شواهد آشکار و حجم خسارت‌های پدید آمده گویای آن است که ابراز و اظهار خشونت، یکی از ویژگی این حادثه بود. اما در پس پرده هر حادثه امنیتی، لایه‌های زیرینی وجود دارد که در واقع برهم‌کنش آن‌ها، منجر به بروز آن حادثه شده است. از این روی تمرکز بر تجزیه و تحلیل این حوادث و فهم دلایل شکست‌ها و پیروزی‌ها و همچنین ادراک بسترهای شکل‌گیری هر یک از آن‌ها می‌تواند به عنوان چراغ راهی برای حوادث آتی باشد. چراکه بحران‌ها در ذات خود بستر شکل‌گیری تهدیدها و فرصت‌هایی هستند که بر حسب نوع، شدت و گستره محیطی بحران، می‌تواند نظام سیاسی و رهبران حاکم را در شرایط دشوار و پرمخاطره‌ای قرار دهند.

افزایش ظرفیت‌های ساختاری و کارکردی نظام سیاسی و اجتماعی جهت پاسخ‌گویی مناسب به حوادث امنیتی غیر مسلحانه که بستر بروز یک بحران است، عامل مؤثری برای شکل دادن به سازه‌های مقاوم جهت مقابله با بحران می‌باشد. این موضوع در خصوص اغتشاشات ۹۸ تیلور دوچندان دارد، در واقع این حادثه هرچند از حیث زمان و گسترش، بسیار کمتر از ناآرامی‌ها و اغتشاشات موارد گذشته می‌باشد، اما شواهد نشان می‌دهد که «این ۴۸ ساعت» از جهت عمق خشونت و تخریب اماکن

عمومی و خصوصی، جز خشونت‌آمیزترین اغتشاشات در نوع خود شناخته می‌شود و بیانگر تغییر راهبردی نظام سلطه در بروز ناامنی در داخل کشور است و می‌توان آن را در نسل چهارم جنگ‌ها دسته‌بندی کرد. نسل چهارم جنگ‌ها مبتنی بر ایجاد "دولت شکست خورده"^۱ است. این اصطلاح بهترین و سریع‌ترین راه برای رسیدن به هدف و اسم رمز واقعی در این جنگ به شمار می‌رود (مانورینگ، ۱۳۹۲).

از سوی دیگر کنترل و مهار بحران بر اساس یک تفکر نظم‌گرا و یکپارچه و در قالب مدیریت بحران، ضرورتی راهبردی است که مورد اتفاق نظر همه اندیشمندان و صاحب‌نظران مسائل سیاسی امنیتی و راهبردی می‌باشد و بر اهتمام دولت‌ها در سرمایه‌گذاری بر استقرار و توسعه این سامانه مدیریتی جهت ثبت دانش و تجربه حاصل از هر یک از این حوادث تأکید می‌ورزند. در واقع اگر تجربه‌های افراد در رفع مسئله یا مشکل به صورت مستند ثبت شود، می‌تواند مانع از تکرار اشتباهات و یا صرف هزینه و زمان زیاد برای رفع مشکل مشابه با آن در زمان دیگری شود. لذا تجربه می‌تواند به عنوان دانش مورد استناد قرار گرفته و منجر به ارتقا فردی و سازمانی شود و این مهم در حوزه مسائل مرتبط با امنیت ملی تبلور دوچندانی می‌یابد.

لذا شناسایی عوامل مؤثر در بروز هر حادثه امنیتی، یکی از راه‌های رسیدن به توانمندی مدیریت بحران‌های امنیتی می‌باشد و در صورت عدم روزآمدی مدیران اطلاعاتی، ظرفیت بالقوه‌ای برای ایجاد هرج‌ومرج بیشتر و دمیدن در خاکستر بحران متصور می‌باشد. فتنه ۹۸ آخرین حادثه امنیت در کشور بوده است که تمرکز بر آن می‌تواند راهگشای مدیریت بهتر اتفاقات آتی باشد.

۲. ادبیان نظری پژوهش

چارچوب نظری هر تحقیق در واقع بیان‌کننده پایه علمی مسئله مورد سؤال آن و تبیین‌گر مسیر علمی حل جواب به سؤالات تحقیق است؛ لذا بنا به موضوع مورد سؤال در این تحقیق که به دنبال شناسایی عوامل مؤثر در بروز بحران اجتماعی و امنیتی در ایران با تعمق بر اغتشاشات آبان ۹۸ است، موارد زیر ابعاد نظری این تحقیق است:

۲-۱. بحران امنیتی

شناخت بحران مهم‌ترین بخش فرآیند مدیریت بحران را تشکیل می‌دهد. رویارویی با بحران‌ها و مدیریت کارا و اثربخش آن مستلزم شناخت دقیق مدیران بحران از واژه‌ای است که تاکنون معانی و تعاریف مختلفی را برای آن ارائه شده است. هرچند تاکنون ادبیات واحد و شفافی از مفهوم واژه بحران شکل نگرفته و ارائه تعریف مشخص و قابل اجماع از آن غیرممکن است اما با بررسی تعاریف ارائه شده می‌توان با این واژه پر تعدد معانی آشنا شد. فرهنگ معین واژه بحران را به عنوان تغییری که در تب مریض پدید آید، شدیدترین وضع در حالت تب را بحران توضیح می‌دهد (معین، ۱۳۷۸، ۴۷۴). صاحب نظران بحران را وضعیتی آشفته می‌دانند، نوعی از آشفتگی و پریشانی در عناصر یک ساختار و سیستم که سازوکارهای نظم بخشی به آن خارج از عهده خود سیستم باشد. در این وضعیت میزان آشفتگی از مسئله، مشکل، معضل و آفت فراتر می‌رود و آن چنان فراگیری و عمقی پیدا می‌کند که اراده برگشتن به حالت پیشین با گذار به نقطه مطلوب نیز دچار خدشه می‌شود (مطلق، ۱۳۸۴، ۱۷). به بیان چارلز مک کلایند^۱، در پنجاه سال گذشته از منظرهای گوناگون تحقیقاتی، مطالعات بسیاری درباره بحران انجام گرفته، لیکن چنین تلاش‌هایی نه تنها موجب پیشنهاد تعریفی شفاف از این مفهوم نشده، بلکه دلالت‌های آن را پیچیده‌تر نموده است (تاجیک، ۱۳۷۹، ۴۷). جانانان روبرترز^۲ نیز تصریح می‌کند تعریف بحران امر ساده‌ای نیست زیرا این مفهوم از یک خلاء معنایی تاکتیکی، عملیاتی و مورد اجماع به سبب ماهیت همه‌جا حاضری (بهره‌وری فراگیر) آن رنج می‌برد. لذا باید پذیرفت که بحران اساساً موضوع تعریف و بازتعریف است نه موضوع شناخت و نیز باید پذیرفت که هر نوع تعریفی از بحران نسبی است (تاجیک، ۱۳۷۹، ۴۸). به منظور ادراک درست از مفهوم بحران می‌توان تعاریف بیان شده از سوی صاحب نظران و همچنین محورهای مورد تأکید آن‌ها را این چنین بیان نمود:

-
1. Charles McClelland
 2. Jonathan Roberts

جدول ۱: تعاریف بحران از منظر صاحب‌نظران

ارائه‌دهنده	تعریف بحران	محور مورد تأکید
مینزبرگ و همکاران ^۱	بحران در اثر وقوع فوری، ناگهانی و غیرمنتظره حوادث و یا اتفاق به وجود می‌آید که توجه فوری و فوری به آن برای اخذ تصمیمی فوری ضروری است	غیرمنتظره بودن
		تصمیم فوری
کومبز (۲۰۰۷) ^۲	بحران یک رویداد ناگهانی و غیرمنتظره است که تهدیدی برای اختلال در عملکرد و اعتبار سازمان ایجاد نموده و می‌تواند بر ذینفعان آسیب جسمی، روحی و یا مالی وارد کند و بر طیف گسترده‌ای از آن‌ها تأثیر منفی می‌گذارد.	غیرمنتظره بودن
		اختلال در عملکرد
		آسیب روحی - روانی
لازی اسمیت ^۳ (رئیس موسسه بحران)	یک اغتشاش عمده در سازمان که دارای پوشش خبری گسترده‌ای شده و کنجکاوی مردم درباره موضوع بر فعالیت‌های عادی سازمان اثر می‌گذارد و می‌تواند اثر سیاسی، قانونی، مالی و دولتی بر سازمان بگذارد	اغتشاش عمده
		پوشش خبری
		اثر سیاسی - اجتماعی
پیتر بروک ^۴	بحران‌ها در جهان زیست نمی‌کنند، آن‌ها در گفتمان زیست می‌کنند. بحران‌ها رویدادهای واقعی نیستند بلکه ارزیابی‌های اهمیت آن چیزها هستند که دارد اتفاق می‌افتد	گفتمانی بودن بحران
		ادراک متفاوت از وقوع بحران در افراد
میتراف ^۵	بحران رخدادی است که می‌تواند بر کل سازمان تأثیر بگذارد یا دست‌کم، قابلیت چنین اثرگذاری را دارد	تأثیرگذاری کلان
محمد رضا تاجیک	یک دسته حوادث و وقایع که به سرعت حادث گردیده و تعادل نیروها را در سیستم کلی بین‌المللی یا سیستم‌های فرعی، بیشتر از حد متعارف (متوسط) بر هم زند و شانس و امکان تشدید تخصص در سیستم را افزایش می‌دهد	حادثه سریع
		از بین بردن تعادل سیستم
		امکان برهم خوردن سیستم
حسینی و همکاران	بحران وضعیتی است که در آن، یک سیستم یا بخش‌هایی از آن، مختل (یا تهدید به اختلال) شده و تغییرات ناگهانی یا مخرب در یک یا چند متغیر سیستمی اساسی (برای مثال تغییر ناگهانی در قدرت بازدارندگی یک ابرقدرت در برابر ابرقدرت دیگر) باعث بی‌ثباتی کل سیستم می‌گردد.	اختلال بخشی از سیستم
		بی‌ثباتی در کل سیستم

(منبع: یافته‌های پژوهش)

1. Mintzberg et al
2. Coombs
3. Larry Smith
4. Peter Brooke
5. Mytraf

با توجه به تعاریف بیان شده از بحران، شاخصه‌های عمده بحران را می‌توان این چنین

بیان نمود:

- تهدید ارزش‌های بنیادین و منافع رادیکالی
- محدودیت و فشردگی زمان
- مورد آماج قرار گرفتن اهداف حیاتی
- غافلگیری و استرس
- مخدوش شدن اطلاعات
- بروز وضعیت خاص روان‌شناختی - رفتاری از سوی نخبگان تصمیم‌ساز
- تغییر کارکردهای تمامی عناصر نظام اجتماعی - سیاسی و شکل‌گیری نقش‌های جدید
- ظهور ناگهانی وضعیتی منتظره و یا غیرمنتظره
- ضرورت اتخاذ تصمیم برای پاسخ دادن.

اما شاید رساترین تعریف از بحران در زبان چینی ارائه شده باشد. در زبان چینی واژه

ویجی معادل واژه‌ی بحران است به معنای فرصت خطرناک، یعنی ترکیبی از "تهدید" و

شکل شماره ۱: خصوصیات سه گانه بحران

(منبع: حسینی، ۱۳۸۵، ۴۵)

فرصت" تعریف شده است. این لغت اساس و شالوده مدیریت بحران را بیان می‌کند.

اما بحران امنیتی، بحران مشروعیت نظام حاکم است، آنگاه که نخبگان سیاسی يك جامعه استعداد و قابلیت تولید و بازتولید ارتباطات و مناسبات مبتنی بر اعتماد و مقبولیت خود را از دست می‌دهند و سیستم دچار ناکارآمدی می‌شود، بحران حادث می‌شود (تاجیک، ۱۳۷۹، ۲۸) بحران امنیتی مرحله‌ای از حاد شدن اوضاع را نشان می‌دهد

که در آن مداخله نهادها و سازمان‌های امنیتی به امری پذیرفته شده تبدیل می‌گردد (تاجیک، ۱۳۷۹، ۴۸). میشل براون^۱ در تبیین علل بروز این نوع از بحران‌ها عوامل زیر را برشماری می‌نماید (دارابی، ۱۳۹۰، ۷-۳۴).

شکل ۲: علل ایجاد بحران امنیتی از دیدگاه میشل براون
(منبع: یافته‌های پژوهش)

درواقع یک نظام سیاسی زمانی در معرض بحران امنیتی قرار می‌گیرد که توانایی و استعداد خود را در حفظ و تثبیت مرکز ثقل (نقطه کانونی) یا عامل انسجام، ثبات و مشروعیت بخش خود (از رهگذر تولید و بازتولید مستمر استعارها، هنجارها و ارزش‌ها) از دست داده باشد؛ امکان تعریف دقیق عناصر سازنده و پردازنده خود را در یک ساختار با معنا، سازواره، منطقی و کارکردی (مؤلفه‌های قدرت) نداشته باشد؛ استعداد تطابق محیطی نداشته باشد؛ امکان پاسخ مناسب و بهنگام به تقاضای وارد شده به نظام را نداشته و توانایی خود در تولید و بازتولید گفتمانی را نیز از دست داده باشد و در این حالت با مسائلی مواجهه خواهد شد که شکل امنیتی به خود گرفته است. در حقیقت امنیتی شدن به معنای خروج پدیده‌ها از وضعیت عادی به وضعیت فوق‌العاده می‌باشد؛ یعنی، خارج شدن پدیده‌ها از حوزه سیاست‌های عادی یا سیاست‌های عمومی و وارد شدن آن‌ها به حوزه امنیتی، که الزاماً ربطی به وجود تهدید حقیقی ندارد و می‌تواند از معرفی آن موضوع به‌عنوان تهدید نشئت گیرد (عبدالله‌خانی، ۱۳۸۵، ۴۴۹).

1. Michelle Brown

تبیین عوامل مؤثر در بروز بحران‌های اجتماعی - امنیتی... - رسول یوسفی رامندی (۳۶۴-۳۳۶) / ۳۴۳

به‌طورکلی، امنیتی شدن پدیده‌های اجتماعی، شامل دامنه وسیعی از کنش‌ها و رفتارهای جمعی است که هدف همه آن‌ها به چالش کشیدن نظم مستقر، ایجاد اختلال در فرایند زندگی عادی و ایجاد احساس ناامنی در گروه‌هایی از شهروندان است (امیری، ۱۳۹۰، ۲۱۹-۲۳۷). مهم‌ترین اشکال کنش‌های جمعی بحران‌زا، تحصن و راهپیمای اعتراض‌آمیز، تظاهرات خشونت‌آمیز، غوغا، شورش‌های جمع و جنگ داخلی برشمرده شده است. این رفتارها جزیی از دامنه وسیعی به نام برخوردهای خشونت‌آمیز هستند که در فرایند امنیتی شدن بحران‌ها نقش اساسی ایفا می‌کنند. امنیتی شدن بحران‌های اجتماع با توجه به فرهنگ مختلف جوامع و آستانه تحمل انسان‌ها و دولت‌ها از الگوهای متفاوت تبعیت می‌کنند (علی‌اصغری، ۱۴۰۰، ۱۰۹-۱۳۰).

بوزان معتقد است ما زمانی شاهد یک موضوع امنیتی خواهیم بود که یک نهاد و بازیگر جامعه با تأکید بر اولویت و ضرورت وجود یک تهدید عینی، مقررات و قوانین موجود را کنار گذاشته و دیگران نیز خود را ملزم به آن بدانند. بر این اساس امنیتی شدن یک فرایند فراخوانی و پاسخ است. یعنی یک بازیگر یا نهاد یک موضوع را امنیتی تلقی می‌کند و دیگر مراجع ذی‌ربط نیز آن را می‌پذیرند. چنانچه استدلال لازم برای امنیتی کردن موضوع وجود نداشته باشد، ممکن است دیگران از پذیرش آن امتناع و در نتیجه امنیتی شدن یک پدیده با شکست مواجه شود (آقائی، ۱۳۸۹). از نظر بوزان یک پدیده اجتماعی زمانی می‌تواند به یک موضوع امنیتی تبدیل شود که شاخص‌های زیر را کسب نماید

۱. ابتدا به‌عنوان یک تهدید تعریف و مشخص شود. بنابراین در این منظر امنیت می‌تواند به‌عنوان یک رویه خود ارجاعی تلقی شود. زیرا در این چارچوب است که یک مسئله موضوعی امنیتی می‌شود

۲. ماهیت خاص تهدیدات امنیتی استفاده از اقدامات فوق‌العاده‌ای برای انجام آن‌ها را توجیه می‌کند. لذا وقتی گفته می‌شود یک مسئله امنیتی است یعنی اینکه آن موضوع از دیگر موارد مهم‌تر است و از اولویت برتری برخوردار است (Bunzan, 1998, 148).

اهمیت متغیرهای مؤثر در امنیتی نمودن پدیده‌های اجتماعی، پژوهشگران بسیاری را بر آن داشت تا با مطالعه موردی بحران‌های مختلف، میزان تأثیرگذاری این تعیین‌کننده‌ها را بیشتر

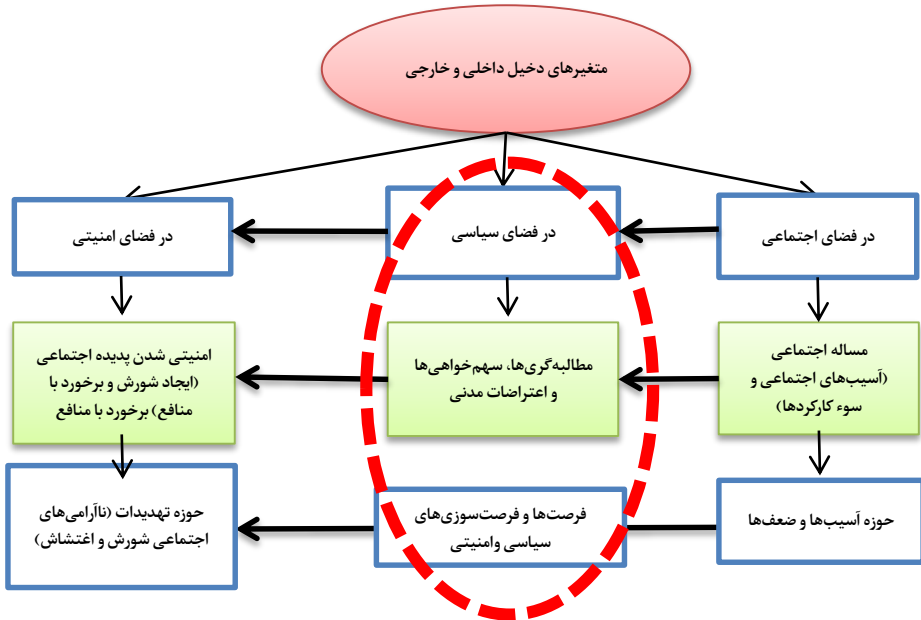
مشخص نمایند. مطالعات گوناگون نشان می‌دهند که بحران‌های اجتماعی و سیاسی در صورت تداوم می‌توانند باعث شکل‌گیری تهدیدات وجودی در بخش‌ها مختلف یک جامعه مشخص شوند. اگر وجود چنین تهدیداتی با تأیید بازیگران امنیت‌ساز همراه گردد، زمینه برای تبدیل یک پدیده اجتماعی به بحران امنیتی فراهم می‌گردد. به‌طورکلی برای آنکه یک پدیده اجتماعی یا سیاسی به یک بحران امنیتی تبدیل شود نیاز است تا ویژگی‌های عمومی زیر را کسب نماید:

- سازمان‌ها و نهادهای امنیتی بحران را احساس کرده و بر آن برچسب امنیتی بزنند؛
- تخصص و بروز رفتارهای خشونت‌آمیز تشدید می‌گردد؛
- روابط بازیگران مؤثر در بحران تغییر کیفی پیدا می‌کند؛
- گروه‌های مشخص از جامعه و رسانه‌ها آن را بحران امنیتی بدانند؛
- سازمان‌ها و نهادهای امنیتی انتظامی به‌عنوان یک بازیگر مؤثر در آن ظاهر شوند؛
- موجب افزایش ترس و ناامنی در بین بازیگران و جامعه گردند؛
- آینده به‌شدت غیرقابل پیش‌بینی شده و نظام کنترل رو به ضعف گذارد؛
- انسجام اجتماع تضعیف و جامعه به سمت قطب شدن پیش برود؛
- اعتماد در بین بازیگران به‌شدت کاهش یافته و در تعاملات خود بدترین فرض‌ها را در نظر می‌گیرند؛

- در زندگی عادی و روزمره اختلال چشمگیری مشاهده شود؛
- در مدیریت بحران، توسل به شیوه‌های خارج از عرف، معمول سیاسی مطرح شود (افتخاری، ۱۳۸۶، ۴۳).

مدل تحلیلی فرایند تبدیل یک پدیده اجتماعی به بحران امنیتی به‌این ترتیب است که هر پدیده اجتماعی در هر جامعه در فرایند گذاری صعودی از فضای اجتماعی به فضای سیاسی و سپس در صورت داشتن ظرفیت، قابلیت ورود به فضای امنیتی را دارد. ترجمه عینی این فرایند، صعود سریع هر پدیده اجتماعی، از فضای اجتماعی تا فضای امنیتی و در نتیجه امنیتی دیدن حوادث اجتماعی و رخدادهای سیاسی است. این شتاب‌زدگی امنیتی، گسل‌های اجتماعی و سیاسی را شکل و محتوایی امنیتی بخشیده و امنیت جامعه را به چالش می‌طلبد (شعبانی، ۱۳۹۱، ۶۷۲-۷۰۲).

(منبع: یافته‌های پژوهش)

شکل شماره ۳: فرایند امنیتی شدن پدیده‌های اجتماعی

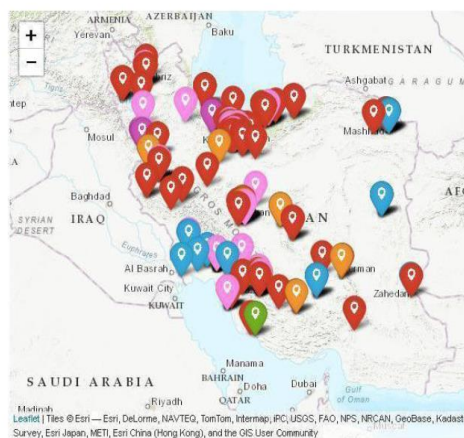
۲-۲. ناآرامی‌های ۱۳۹۸:

وقایع و ناآرامی‌های شب‌ه و یکشنبه (۲۵ و ۲۶ آبان ماه ۹۸) هرچند از حیث زمان و گسترش، بسیار کمتر از ناآرامی‌ها و اغتشاشات موارد گذشته می‌باشد، اما شواهد امر نشان می‌دهد که «این ۴۸ ساعت» از جهت عمق خشونت و تخریب اماکن عمومی و خصوصی، خشونت‌آمیزترین اغتشاشات در نوع خود شناخته می‌شود.

با افزایش ناگهانی قیمت بنزین در نیمه‌شب ۱۶ آبان ۹۸ موجی از اعتراضات و ناامیدی به این تصمیم دولت در میان مردم سراسر کشور به وجود آمد. اتفاقات بسیار نادری از شامگاه پنج‌شنبه تا بامداد یکشنبه ۹۸/۹/۱۹، بروز یافت و الگوی جدیدی از اغتشاشات و درگیری‌ها در ایران را به وجود آورد. این اعتراضات با خشونت، تخریب و آتش زدن و با میدان‌داری ضدانقلاب دنبال شد. بررسی‌های بعدی نشان داد منافقین و سلطنت‌طلب‌ها بعد از ماه‌ها شناسایی میدانی و آموزش تخریب، این شورش‌ها را مدیریت کرده‌اند. رهبر انقلاب، با تعبیر «توطئه عمیق و وسیع بسیار خطرناک» از این واقعه یاد کردند و

فرمودند: این اتفاق، یک «توطئه عمیق و وسیع بسیار خطرناک» که برای آن «پول فراوان» خرج شده بود تا بتواند در یک، «فرصت» و «بزنگاه» لشکر خودشان را وارد میدان کنند و تخریب و تحریق و آدم‌کشی و شرارت انجام بدهند. به مناسبت این قضیه بنزین فکر کردند که حالا این، فرصت برایشان پیدا شده است (بیانات مقام معظم رهبری بیانات در دیدار بسیجیان، ۱۳۹۸/۹/۶).

بررسی‌ها نشان می‌دهد از بین اعتراضات صورت گرفته، بالغ بر ۸۰ درصد از آن‌ها در قالب تجمعات شکل گرفته‌اند، نقشه زیر پراکندگی اعتراضات را بر حساب شدت آن نشان می‌دهد. در نقشه، مناطق فاقد اعتراضات خشونت‌آمیز با قرمز کم‌رنگ، مناطقی که اعتراضات در آن‌ها با خشونت همراه بوده با قرمز پررنگ‌تر، و مناطقی که اعتراضات منجر به جان باختن افراد شده با قرمز بسیار پررنگ نشان داده شده است (مدنی، ۱۳۹۹، ۲۸).

شکل ۴: نقشه پراکندگی اعتراضات آبان در سطح کشور
(منبع: مدنی، ۱۳۹۹، ۲۸)

در ادامه به برخی ویژگی‌های آشوب‌های آبان ماه ۹۸ پرداخته می‌شود. بررسی این ویژگی‌ها گویای آن است که رخداد‌های خشونت‌بار اخیر در نوع خود کم‌نظیر بوده است.

الف. خشونت‌های بی‌سابقه؛

ب. الگو و مدل کلی حاکم بر وقایع اخیر؛

ج. حرکتی فاقد شعار و مطالبه؛

- د. فقدان هر تجمع خیابانی معطوف به اعتراض؛
 ه. اصرار برای حمله به مراکز نظامی؛
 و. مهارت در تخریب؛
 ز. اصرار برای حمله به مراکز اقتصادی؛
 ط. لیدری تبعه آلمان در اغتشاشات؛
 ی. سلاح‌های ناشناخته و دینامیت در عسلویه؛
 ک. الگوی مشابه طراحی شده توسط سیا برای هنگ کنگ.

۲-۳- پیشینه پژوهش

بررسی‌های انجام‌شده در بانک‌های اطلاعاتی مختلف و مدارک علمی ایران و تحقیقات دانشگاه‌های مختلف، نشان می‌دهد در این خصوص - به دلیل طبقه‌بندی موضوع و یا اهمیت کم بودن آن برای مراکز علمی و دانشگاهی - تا به حال پژوهش آشکاری صورت نگرفته و یا منتشر نشده است و یا پژوهش‌های منتشره و پروژه‌های انجام‌شده در خصوص بحران‌ها مستقیماً به این موضوع نپرداخته‌اند. باین وجود، در ادامه به رساله‌ها، مقالاتی و کتبی که به نوعی قربتی به موضوع این پژوهش داشته‌اند، اشاره می‌شود.

جدول ۲: پیشینه تحقیق

نویسندگان	اهداف و یا سوالات اصلی	مهم‌ترین یافته‌ها
مصطفی ساوه درودی (۱۳۹۵)	زمینه‌های بروز بحران‌های اجتماعی چیست و چگونه شکل می‌گیرد؟	بحران‌های اجتماعی بیشتر با رویکرد اقتصادی و در اعتراض به شرایط ناشی از تورم، گرانی، بیکاری، فقر، بزهکاری، فساد اداری، مدیریت نامناسب و... است
مختار تیموری (۱۳۹۵)	نقش ارتباطات در کنترل بحران‌های امنیتی چیست؟	سامانه‌های اطلاعاتی و ارتباطی در کلیه مراحل فرایند مدیریت بحران نقش بسیار سازنده ایفا می‌کنند
رسول یوسفی (۱۳۹۹)	واکاوی ناآرامی ایران پس از خروج امریکا از برجام	ارزآنجا که در این طرح هدف به دست آوردن برآورد استانی از نگرش‌های عمومی مردم است، جامعه‌ی آماری در پژوهش حاضر، کلیه هریک از افراد بالای ۱۸ سال ساکن شهر تهران هستند. برای دستیابی به این هدف از روش نمونه‌گیری

<p>چندمرحله‌ای (با رعایت طبقات اصلی جامعه مورد مطالعه) استفاده شده است. گزارش حاضر نتایج نگرش سنجی ۱۲۵۰ نفر از شهروندان تهران و ۳۰۰۰ نفر از سایر استان‌ها است که در خصوص ناآرامی‌های پس از خروج آمریکا از برجام مورد مصاحبه قرار گرفتند</p>		
<p>نتایج این پژوهش، علاوه بر تحلیل اتفاقات، شامل راهبردهایی است که عبارتند از: راهبردهای بازسازی و بازتوانی، راهبردهای مقابله و راهبردهای آمادگی که می‌تواند به عنوان یک سپر در مقابل حوادث احتمالی آینده، مورد استفاده و بهره‌برداری قرار گیرد.</p>	<p>ارائه راهبردهای پیشگیرانه فعال بحران سیاسی - امنیتی مبتنی بر تحلیل ناآرامی‌های ۱۳۹۷</p>	<p>رسول یوسفی (۱۳۹۷)</p>

(منبع: یافته‌های پژوهش)

با توجه به جستجوهای نگارنده، در خصوص بحران‌ها تا به حال پروژه‌ها و پایان‌نامه‌های مختلفی به نگارش درآمده است که بیشترین رویکردها آن‌ها به علل و زمینه‌های بروز انواع بحران‌ها اشاره می‌کنند ولی تا به امروز مطالعه‌ای مستقل در خصوص مدیریت اطلاعاتی بحران‌های امنیتی، با این کیفیت صورت نگرفته است و این تحقیق می‌تواند به عنوان اولین تحقیق جامع در خصوص موضوع تحقیق باشد.

۳. روش تحقیق

بی‌شک لازمه انجام یک پژوهش خوب، روش‌شناسی مناسب است. اساساً یک تحقیق از حیث روش اعتبار می‌یابد و نه موضوع. این روش است که هدایتگر محقق در جستجوی موضوع مورد تحقیق می‌باشد. پژوهش علمی عبارت است از تلاشی کاوشگرانه که با آداب خاصی به طور نظام‌یافته با هدف کشف مجهولی به منظور گسترش قلمرو معرفتی نوع بشر انجام شده و شناخت حاصل از آن مصادیق و ما به ازای خارجی داشته باشد. (حافظ نیا، ۱۳۸۴: ۱۲) البته باید توجه داشت که اعتبار دستاوردهای تحقیق به شدت تحت تأثیر اعتبار روشی است که برای تحقیق انتخاب می‌گردد. (خاکی، ۱۳۷۸: ۱۵۵) از سوی دیگر اغلب روش تحقیق اختیاری نیست. زیرا ماهیت موضوع تحقیق، سؤالات و اهداف آن و درجات آزادی در مداخله و کنترل عوامل مؤثر بر پدیده، موضوعات مهمی هستند که پارادایم،

تبيين عوامل مؤثر در بروز بحران‌های اجتماعی - امنیتی... - رسول يوسفی رامندی (۳۶۴-۳۳۶) / ۳۴۹

استراتژی و روش تحقیق مناسب را مشخص و تعیین می‌کند (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۸۶، ۱۷۴).

به منظور احصاء هدف این پژوهش، نیاز به مصاحبه با خبرگان آگاه و تحلیل و دسته‌بندی محتوای مصاحبه‌ها می‌باشد. لذا این پژوهش مبتنی بر پارادایم تفسیری (پدیدارشناسی) و روش کیفی و دارای رویکرد استقرایی است، زیرا در پی ارائه یک فرضیه اطلاعاتی پیرامون یک تفکر اطلاعاتی و آزمون آن در یک حوزه نیست، بلکه به دنبال شناخت دقیق عوامل مؤثر بر بروز یک بحران اجتماعی - امنیتی با تأکید بر حادثه آبان ۹۸ از دیدگاه مشارکت‌کنندگان در آن می‌باشد تا از داده‌های جزئی، به یک نگاه جامع دست یابیم.

جدول ۳: تبیین نوع پژوهش در تحقیق جاری

هدف پژوهش	توصیفی - اکتشافی
نتیجه پژوهش	توسعه‌ای
داده‌های پژوهش	کیفی

براین اساس از استراتژی پژوهشی «نظریه‌پردازی داده بنیاد» به عنوان روش تحقیق بهره‌برداری شد. نظریه‌سازی داده بنیاد، یک تئوری، تولید می‌کند. از آنجاکه این تئوری، در داده‌ها «بنیان» دارد، نسبت به تئوری‌ای که از مجموعه تئوری‌های موجود اقتباس شده و تطبیق داده می‌شود، تبیین بهتری را فراهم می‌آورد؛ زیرا با موقعیت تناسب دارد، در عمل واقعاً کارآمد است، به افراد موجود در یک محیط، حساس است و ممکن است همه پیچیدگی‌هایی را که واقعاً در فرآیند یافت می‌شود، نشان دهد (دانایی فرد، امامی، ۱۳۸۶، ۱۷۳). نظریه بنیادی معمولاً بر سطح خرد (نه کلان) متمرکز است و بر تفسیر مداوم، بین تحلیل داده‌ها تأکید دارد. زیرا هدف، استخراج نظریه‌ای بر مبنای داده‌های جمع‌آوری شده است. بر این اساس می‌توان فعالیت‌های لازم را برای نظریه‌پردازی داده بنیاد را در قالب جدول زیر تبیین نمود:

جدول ۴: فرایند ساختن نظریه داده بنیاد

ردیف	مرحله	فعالیت
۱	طرح پژوهش	تعریف مسئله پژوهش تعریف سازه‌های ساخته شده قبلی نمونه‌گیری نظری در برابر نمونه‌گیری تصادفی
۲	جمع‌آوری و مرتب کردن داده‌ها	تداخل مرحله جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها

رتب کردن تقویمی رویدادها		
کدگذاری (آزاد، محوری، انتخابی)	تحلیل داده‌ها	۳
مقایسه نظریه حاصل از داده‌ها با چارچوب‌های مشابه و متفاوت	مقایسه ادبیات	۴

(منبع: ذکایی، ۱۳۸۱: ۵۸)

این پژوهش به دلیل آنکه از یکسو دارای ماهیت متنوع علمی بود و اساتید علوم مختلف در خصوص آن اقدام به پژوهش نموده بودند و از سوی دیگر دارای ماهیت اجرایی و فعالیت در حوزه اطلاعاتی بوده و هر یک فراخور گرایش و نوع نگاه خود در این خصوص اقداماتی را انجام داده بودند، لذا سعی شد در انتخاب نمونه به این موضوع نیز توجه شود تا مدل نهایی استخراجی قابلیت اجرایی - علمی داشته باشد. همچنین دقت می‌شود، جریان اصلی پژوهش که مبتنی بر رویکرد امنیتی و اطلاعاتی است در فرایند مصاحبه‌ها گم نشود، زیرا هر یک از نخبگان از دیدگاه و نظر خود به موضوع می‌پرداختند. لازم به توضیح است که نظریه‌سازی داده بنیاد به دلیل ماهیت مقایسه‌ای و تطبیقی بودن تحلیل خود، همیشه ملازم با نمونه‌برداری نظری است

در این روش، به منظور گردآوری داده‌ها از تکنیک مصاحبه عمیق استفاده می‌شود. مصاحبه عمیق، تکیه‌گاه اصلی نظریه‌بنایی است و مصاحبه‌ای است که در آن به آزمودنی مورد مصاحبه برای هدایت جریان گفتگو، آزادی بیشتری داده می‌شود (بیبی، ۱۳۸۵، ۵۸۴). از آنجاکه این پژوهش از نوع توصیفی - اکتشافی است، لذا فرضیه‌ای ندارد که بتوان از روش‌های معمول تحلیل آماری آن را مورد ارزیابی قرار داد. از این‌رو، برای بررسی سؤالات پژوهش از طریق مصاحبه با نخبگان حوزه امنیتی و اطلاعاتی پژوهش می‌باشند، اقدام می‌شود و نتایج حاصله آن بنا به موضوع مورد بحث دسته‌بندی می‌گردد در مجموع می‌توان بیان داشت اقدام به تحلیل محتوا برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده خواهد شد.

جامعه آماری این تحقیق نخبگان و خبرگان فعال در حوزه مدیریت اطلاعاتی و مسئولین امنیتی کشور در سپاه می‌باشند اما معیار قضاوت در مورد زمان متوقف کردن نمونه‌برداری نظری، «کفایت نظری» مقوله‌ها یا تئوری است. مقوله‌ها و مفاهیم زمانی به لحاظ نظری اشباع می‌شوند که داده‌های جدید از طبقه‌ها در خلال گردآوری و تحلیل بیشتر

تبیین عوامل مؤثر در بروز بحران‌های اجتماعی - امنیتی... - رسول یوسفی رامندی (۳۶۴-۳۳۶) / ۳۵۱

داده‌ها به دست نیاید. اصلاح و تعقیب محتوای مصاحبه تا هنگامی که همه مقوله‌ها اشباع شوند باید ادامه یابند. (فراهانی و عریضی، ۱۳۸۶، ۲۲۶) در واقع محقق با دستیابی به داده‌های مشابه به تجربه اطمینان می‌یابد که یک مقوله به کفایت رسیده است. حد کفایت یک نظریه، عدم تغییر آن در مواجهه با داده‌های جدید است.

بر اساس روش نمونه‌گیری نظری و با استفاده از روش گلوله برفی، تعداد ۵ نفر به عنوان خبرگان اولیه پژوهش مشخص و راه ارتباط با ایشان شناسایی شد. سپس اقدام به انجام مصاحبه‌ها گردید. در طول مصاحبه افراد جدیدی شناسایی شد که در مجموع با ۱۰ نفر مصاحبه گردید تا اینکه مدل به اشباع تئوریک رسید.

جدول ۵: آمار توصیفی مشخصات مصاحبه‌شوندگان

ویژگی	سابقه کاری			فعالیت اطلاعاتی			سن		
	دهه اول خدمت	دهه دوم خدمت	دهه سوم خدمت	علمی	اجرایی	اجرایی - عملی	زیر ۳۰ سال	۳۰ تا ۴۰	۴۰ تا ۵۰
تعداد	۰	۳	۷	۴	۲	۴	۰	۴	۱

(منبع: یافته‌های پژوهش)

به علت رعایت مباحث امنیتی از بیان اسامی آن‌ها پرهیز شده است. اما برخی از ویژگی آن‌ها عبارتند از:

- فعالیت جدی در عرصه تحلیل و بررسی بحران‌ها و حوادث امنیتی؛
- حضور میدانی در صحنه کنترل ناآرامی در سطح کشور؛
- صاحب‌نظر در عرصه امنیت داخلی و بحران‌های اجتماعی؛
- ...

لازم به توضیح است که رویکرد استفاده شده در فرایند کدگذاری در این مقاله بر اساس رهیافت گلیسر^۱ انجام شده است. در تشریح این مسئله باید بیان داشت که کدگذاری در روش نظریه بر اساس سه رهیافت انجام می‌شود که نوع کدگذاری و مراحل آن از تفاوت‌های

1. Glaser

اصلی میان این رهیافت‌هاست. رهیافت نظام‌مند^۱ که با اثر اشتراوس و کوربین^۲ (۱۹۹۸)، شناخته می‌شود، رهیافت کلاسیک^۳ که مربوط به اثر گلیسر (۱۹۹۲) است و رهیافت ساختارگرایانه^۴ که توسط چارمز^۵ (۲۰۰۰) مطرح شده است. در رهیافت نظام‌مند مراحل کدگذاری شامل باز، محوری و انتخابی است اما در رهیافت ظاهرشونده یا کلاسیک مراحل کدگذاری باز، انتخابی و نظری است. در رهیافت گلیسر محقق می‌تواند به جای استفاده از مفاهیم دریافتی دیگران، از مفاهیم خود که از داده‌ها به دست می‌آید، استفاده کند، و آن‌ها را وارد نماید. در واقع تولید یک مفهوم مبتنی بر داده‌های جمع‌آوری شده در تمام مراحل تا زمان ارائه مدل نهایی ادامه می‌یابد (37, Glaser, B. 2002).

جهت باورپذیری پژوهش حاضر در وحله اول با توجه ویژه به نمونه‌گیری نظری و بر اساس گلوله برفی، مشارکت‌کنندگانی از طیف‌های مختلف با علم و تجربه قابل توجه و فعالیت‌های موفق در نهادهای دولتی شناسایی و مورد مصاحبه قرار گرفتند که منجر به مصاحبه‌هایی بسیار پربار شده است. همچنین از پژوهشگر همکار جهت بازبینی و اصلاح کدها استفاده شد. ضمن آنکه با تکنیک خودبازبینی پژوهشگر، همه کدها برای بار دوم مستقلاً توسط پژوهشگر بازبینی شد.

در ضمن پس از کدگذاری روی مصاحبه‌ها، کدها در اختیار مصاحبه‌شوندگان گذاشته شد تا مواردی که در منظر ایشان، پژوهشگر برداشت درستی از سخنان ایشان نداشته است، مشخص شده و اصلاح شود؛ البته پژوهشگر از ابتدا تلاش داشته است حتی‌المقدور از عین بیانات مصاحبه‌شوندگان استفاده کرده و روایت ایشان را محترم شمارد.

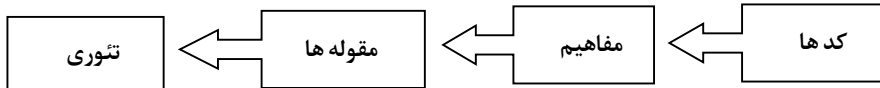
جهت سنجش باورپذیری بیرونی، علاوه بر اخذ بازخورد از مصاحبه‌شوندگان، یافته‌ها و مدل نهایی پژوهش به نه نفر از خبرگانی که با آن‌ها مصاحبه نشده بود نیز ارائه شد و نکات اصلاحی ایشان در خصوص مدل و تحلیل‌های صورت گرفته دریافت شد که منجر به

-
1. Systematic approach
 2. Strauss and Corbin
 3. Classical approach
 4. Structural approach
 5. charms

اصلاح مدل شد.

۴. یافته‌های تحقیق

با توجه به اینک روش تحقیق این تحقیق مبتنی بر نظریه پردازی داده بنیاد است. لذا برای تجزیه و تحلیل مصاحبه بر اساس این روش از فرایند زیر بهره‌برداری خواهد شد؛

شکل ۵: مسیر تکامل تئوری در استراتژی نظریه پردازی داده بنیاد
(منبع: یافته‌های پژوهش)

در این پژوهش، پس از گردآوری داده‌ها که بر اساس کلیدواژه‌های به دست آمده از مصاحبه به دست آمده است، عبارت‌های مورد نظر دسته‌بندی شده و از هر عبارت مفهوم یا مفاهیم کلیدی آن عبارت استنتاج می‌شود، به این مرحله «کدگذاری نکات کلیدی» می‌گویند. برای این منظور در جدولی با سه ستون به ترتیب نشانگر اختصاری نکته کلیدی (pi)، عبارت کلیدی و نهایتاً کد مربوط درج می‌شود. در گام بعدی کدهای حاصل تحلیل و آن دسته از کدها که با یکدیگر موضوع مشترکی دارند، گروه‌بندی می‌شوند، این موضوع مشترک تحت عنوان "مفهوم" شناخته می‌شود. پس از احصای مفاهیم، مفاهیم مشترک در کنار یکدیگر تشکیل یک "مقوله" را می‌دهند که دارای مفاهیم کلان و انتزاعی تر هستند. شکل‌گیری مفاهیم و مقوله‌ها در نهایت به ظهور تئوری منجر می‌شود. این تئوری می‌تواند در قالب یک مدل و متشکل از روابط ساده و یا چندگانه نمایش داده شود (شکری پور و شامحمدی، ۱۳۹۰). در زیر نمونه تجزیه یکی از مصاحبه‌ها آمده است:

جدول ۶: نکات کلیدی مصاحبه و کدگذاری باز داده‌های مطالعه مورد

نشانگر	عنوان کد اولیه	نکات کلیدی مصاحبه
PA1	تصمیم سیاسی دولت در موضوع مدیریت سوخت	اقدام سیاسی کارانه دولت در حذف کارت سوخت در سال ۹۴ باعث افزایش صعودی مصرف سوخت و نهایتاً تصمیم به بازگشت سهمیه‌بندی شد. و تحمیل یک بحران امنیتی در آبان ۹۸ شد
PA2	استمرار خطمشی‌های غلط اقتصادی دولت	سیاست‌های اشتباه اقتصادی مثل حراج ذخایر ارزی در کمتر از دو ماه و تعطیلی دیپلماسی اقتصادی دولت، در شرایط تحریم و خروج آمریکا از برجام، فشار
PA3	حراج ذخایر ارزی	اقتصادی شدیدی بر جامعه وارد آورد که افزایش قیمت بنزین، به مثابه جرقه‌ای در

نشانه	عنوان کد اولیه	نکات کلیدی مصاحبه
		انبار باروت شد .
PA4	سوء مدیریت عرصه‌های خطیر اقتصادی توسط دولت	سوء مدیریت‌های حاصل بی‌ثباتی مدیریتی (مثل ۵ ماه بی‌وزیر ماندن وزارت صمت) یا واگذاری مناصب حساس در حوزه سوخت و انرژی به افراد بی‌کفایت و با نگاه حزبی و بر اساس حضور در ستادهای انتخاباتی، یکی از عوامل زمینه‌ساز سرگردانی و بی‌تدبیری دولت بود .
PA5	نصب افراد بی‌کفایت با نگاه حزبی در حوزه انرژی	
PA6	تلاش دشمن برای کشته سازی	آشوب‌های آبان ۹۸ از افزایش قیمت بنزین آغاز شد (یک تصمیم اقتصادی)، به خشونت‌آمیزترین آشوب پس از انقلاب تبدیل شد (یک بحران امنیتی) و پس از دو روز و با سرعت عجیبی، نوک حملات رسانه‌ای بجای قیمت بنزین، معطوف به کشته‌ها و دستگیری‌ها شد. از یک تصمیم اشتباه اقتصادی به صحنه تولید نفرت و تصویر سرکوبگرانه و ضدانسانی از نظام مبدل گشت. به‌نحوی که دو هفته پس از خاموش شدن اعتراضات، سلبریتی‌های خاص با یک اقدام هماهنگ، نه علیه افزایش قیمت بنزین، بلکه علیه کشته‌ها و خشونت‌های آشوب‌ها اعتراض کردند .
PA7	بی‌تدبیری دولت در نحوه اجرای سه‌میه‌بندی	ضعف رسانه‌های کشور در افزایش سواد رسانه‌ای جامعه درخصوص تکنیک‌های مهندسی افکار عمومی توسط رسانه‌های برانداز. رسانه‌های نظام نتوانسته‌اند تصویر مثبتی از دستاوردهای انقلاب و جمهوری اسلامی، ارائه کنند. نتوانسته‌اند تصویر یک ایران پیشرفته، مرفه، آباد و زیبا پس از جمهوری اسلامی را در افکار عمومی ترسیم کنند و جامعه تحت تأثیر جنگ رسانه‌ای، تصور ایرانی مفلوک، منزوی، عقب‌مانده، جنگ‌طلب و رو به تباهی را به‌عنوان تصویر قالب از عصر انقلاب داراست .
PA8	ضعف و انفعال رسانه‌ای در ارائه روایت نخست از اعتراضات	
PA9	برنامه‌ریزی بیگانگان در سازمان‌دهی لیدرها	شواهد فراوانی وجود دارد که آمریکایی‌ها، گرانی ناگهانی قیمت بنزین را از قبل پیش‌بینی کرده یا اطلاع دقیق داشته‌اند و با جرقه‌سازی دولت روحانی، بر زخم باز نشستند. به‌عنوان نمونه، در طرح "اصلاح ساختاری بودجه" که بهار ۱۳۹۸ با مشارکت صندوق بین‌المللی پول (ابزار اقتصادی آمریکا بر دیگر کشورها) تدوین شده، افزایش قیمت سوخت به‌عنوان "برنامه کوتاه‌مدت" پیش‌بینی و برنامه‌ریزی شده است .
PA10	نفوذ در سیاست‌گذاری داخلی از سوی دشمن	
PA11	قدرت رسانه‌ای شبکه‌های ماهواره‌ای	شبکه‌های ماهواره‌ای طبق معمول در شرایط بحرانی، از اولین لحظات اعتراضات با ارائه اولین روایت و سوق دادن اعتراضات علیه گرانی بنزین به اعتراض علیه موجودیت نظام، به اداره افکار عمومی پرداختند. صدا و سیما به‌عنوان راوی دست‌چندم از شبکه‌های ماهواره‌ای تنها به پدافند پرداخت.
PA12	سکوت ناصحیح مسئولین نسبت به مسئله	سکوت. عدم اطلاع‌رسانی شفاف. برخورد‌های متناقض و عصبانی کننده.

نشانه‌گر	عنوان کد اولیه	نکات کلیدی مصاحبه
PA13	مواضع غلط مسئولین	
PA14	برخوردهای عصبانی کننده متولیان	
PA15	انفعال اولیه به دلیل دعوای جناحی احزاب	القای اعتراضات به عنوان دعوای جناحی. با توجه به اینکه اولین اعتراضات در مشهد شکل گرفت، سردمداران دولت از جمله جهانگیری، اعتراضات را به رقبا سیاسی خود نسبت می‌دادند.

(منبع: یافته‌های پژوهش)

در جدول ذیل مفاهیم مستخرج از کدهای اولیه مصاحبه اول نمایش داده شده است:

جدول شماره ۷: تحلیل داده‌های مصاحبه اول

عنوان کد اولیه	مفاهیم مستخرج از کدهای اولیه
تصمیم ناصحیح دولت در موضوع مدیریت سوخت	بی‌تدبیری دولت
	بی‌تدبیری متولیان در نحوه اجرای سهمیه‌بندی
استمرار خط‌مشی‌های غلط اقتصادی دولت روحانی	انباشت نارضایتی عمومی
	حراج ذخایر ارزی
	سوء مدیریت عرصه‌های خطیر اقتصادی
	نصب افراد بی‌کفایت
تلاش دشمن برای کشته‌سازی	تلاش برای کشته‌سازی
ضعف و انفعال رسانه‌ای در ارائه روایت نخست از اعتراضات	ناکارآمدی رسانه‌ای در نهادهای متولی
برنامه‌ریزی میان‌مدت بیگانگان در سازمان‌دهی لیدرها	برنامه‌ریزی بیگانگان
نفوذ در سیاست‌گذاری داخلی از سوی دشمن	نفوذ دشمن
قدرت رسانه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای	قدرت رسانه‌های فارسی‌زبان بیگانه
مواضع غلط اولیه	مسئولیت‌ناپذیری دولت
	برخوردهای عصبانی کننده متولیان
انفعال اولیه به دلیل دعوای جناحی احزاب	انفعال اولیه حاکمیت
سربازگیری ضدانقلاب از مناطق حاشیه‌ای	تمرکز بر مناطق حاشیه شهرها
وارد کردن افراد بزه‌کار در اعتراض	استفاده از ارادل‌وواباش
مشغول‌سازی دستگاه‌های اطلاعاتی به داخل	ضعف برآورد دستگاه‌های امنیتی
بی‌ثبات‌سازی ایران	بی‌ثبات‌سازی ایران
	ضعیف کردن ایران

عنوان کد اولیه	مفاهیم مستخرج از کدهای اولیه
	کاهش رتبه جهانی ثبات و آرامش در ایران

(منبع: یافته‌های پژوهش)

لازم به ذکر است که در پژوهش‌های کیفی نحوه دستیابی به مدل اهمیت بسزایی دارد، چراکه اعتبار مدل معادل اعتبار روش دستیابی به مدل است و از آنجاکه هدف از پژوهش حاضر طراحی مدل است که با بیان مفاهیم و روابط میان آن‌ها بتواند فرایند نهادینه‌سازی را مفهوم‌سازی نماید، لذا همان‌گونه که بیان شد، این پژوهش از حیث رویکرد استقرایی و از حیث هدف، اکتشافی می‌باشد. برای دستیابی به این منظور استراتژی مفهوم‌سازی تحلیل محتوای کیفی برگزیده می‌شود. استراتژی تئوری مفهوم‌سازی بنیادی با هدف گردآوری داده‌های بدون سوگیری، مجموعه‌ای از رویه‌های فنی را مورد استفاده قرار می‌دهد. چون این استراتژی نوعی پژوهش کیفی است، مسئله پژوهش دقیقاً در قالب متغیرهای مستقل و وابسته بیان نمی‌شود، بلکه تنها سؤال‌های پژوهش مطرح گردد. محورهای کلیدی در این استراتژی کدها، محورها و تم‌ها هستند (دانایی‌فرد، ۱۳۸۴) بر این اساس نتایج حاصل از مصاحبه‌ها در قالب محورهای زیر ارائه می‌شود. لازم به توضیح است که در این بخش تنها نتیجه تجزیه و تحلیل مصاحبه در محورهای اصلی بیان می‌شود.

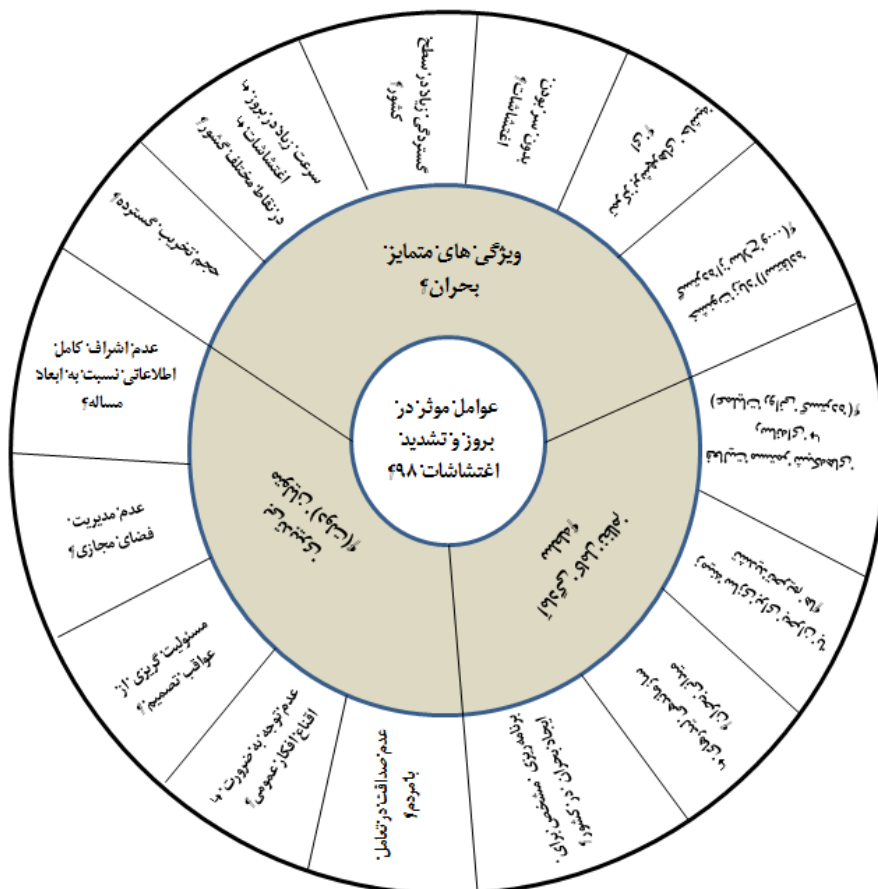
جدول ۸: تنظیم مفاهیم پژوهش ذیل مقولات محوری

عنوان مقوله اصلی	مفاهیم مستخرج
عملیات روانی مستمر در فضای مجازی رها	رهاشدگی فضای مجازی
	ناامیدسازی مردم نسبت به آینده
	بی‌تدبیری در نحوه گرانی بنزین
	ایجاد باور نسبت به ناکارآمدی دولت
	دشمنی جدی استکبار جهانی
آمادگی کامل استکبار جهانی	بی‌توجهی به معیشت قشر محروم
	فعالیت مستمر ماهواره فارسی معاند
	سازمان‌دهی لیدرها در خارج ایران
	تشدید تحریم‌ها آمریکا علیه ایران
	ایجاد ادراک منفی در مردم ایران

آموزش دیده بودن اغتشاشگران	
سوءاستفاده ضدانقلاب از تجمع معیشتی	
اطلاع ضدانقلاب از تاریخ گرانی بنزین	
انتظار جرقه از سوی دشمن	
عدم صداقت دولت با مردم در گرانی	بی‌تدبیری دولت
مسئولیت‌گریزی دولت بعد از اقدام	
عدم مقابله جدی با فساد در حاکمیت	
احساس تبعیض در مردم	
عدم اقناع و توجیه مردم	
انباشت ناکارآمدی دولتمردان	
نارضایتی شدید مردم فقیر از بی‌تدبیری‌ها	عدم اشراف کامل نسبت به ابعاد مسئله
تمایل به دگرگونی نظام در جریان اصلاحات	
منفعل کردن نهادهای عمل‌کننده در بحران	
کمبود تجهیزات و سلاح غیر کشنده	
تعطل در انسداد اینترنت بین‌الملل	
انفعال صداوسیما در ارائه تصویر اول	
نبود برنامه کنترل اراذل‌واوباش از قبل	ویژگی‌های متمایز بحران
استفاده از اراذل‌واوباش تنومند	
تخریب دوربین‌های مدار بسته	
استفاده از سلاح سرد و گرم	
توزیع مشروبات الکلی جهت افزایش جسارت	
استفاده از لیدرهای سریع و ماهر	
پراکندگی جغرافیایی شروع از حاشیه شهر	
مشغول‌سازی نیروها به حفاظت از مقر	
استفاده از لیدر زن جهت تهییج جوانان	
بدون سر و رهبر بودن اغتشاشات	
بستن معابر اصلی و ایجاد ترافیک	
ممانعت از حضور ضدشورش با ترافیک	
تخریب بانک و جایگاه سوخت و فروشگاه	

(منبع: یافته‌های پژوهش)

با مشاهده جداول «ظهور مقوله‌ها از مفاهیم»، مشخص می‌گردد که از مصاحبه ششم به بعد، هیچ مقوله جدیدی حاصل نگردیده است. بلکه مطالعات بعدی تنها با شکل‌گیری مفاهیم جدید، ما را در غنی‌سازی مقوله‌ها یاری نمودند و همچنین از مصاحبه نهم هیچ مفهوم جدیدی را به این مجموعه نیافزود، می‌توان ادعا نمود که پژوهش جاری به مرحله اشباع رسیده است. بر این اساس نتایج حاصل از مصاحبه‌ها در قالب محورهای زیر ارائه می‌شود:

شکل شماره ۶: عوامل موثر بروز اغتشاشات ۹۸
(منبع: یافته‌های پژوهش)

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

تیبین عوامل مؤثر در بروز بحران‌های اجتماعی - امنیتی... - رسول یوسفی رامندی (۳۶۴-۳۳۶) / ۳۵۹

پیامدهای اقدامات علیه امنیت ملی، شامل طیف وسیعی از هزینه‌های مادی و معنوی است که برخی حتی به راحتی قابل محاسبه نیست و مواردی مانند ضربه به آبرو و جایگاه نظام جمهوری اسلامی، به سرعت هم قابل ترمیم نیست. امنیت ایران در غرب آسیا با اوضاع ناامنی خاص خود، موجب افتخار بوده و هست اما یکی از پیامدهای این اغتشاشات ضربه به این جایگاه مهم بود و حتی در ادامه با تشکیک در تعداد کشته‌ها و ارائه عدد اغراق‌آمیز، سعی در زیر سؤال بردن صداقت جمهوری اسلامی و همچنین بی‌توجهی ایران به جان شهروندان خود داشت. این ناامنی، موجب جرئت دشمن در ترور شهید حاج قاسم سلیمانی دو ماه بعد از اغتشاشات شد و خسارت زیادی به دنبال داشت. در تشریح محورهای اصلی می‌توان بیان داشت که:

نظام سلطه:

ضربه استکبار جهانی از انقلاب اسلامی، او را بر آن داشته که علیه این انقلاب مستمراً اقدام کند. بعد از فتنه‌های ابتدای انقلاب و جنگ تحمیلی و جنگ فرهنگی، نوبت به جنگ پیچیده اقتصادی-رسانه‌ای رسیده است و دشمن در تلاش است توأم با فشارهای اقتصادی با تکمیل وجه رسانه‌ای آن، از زمینه اعتراض‌های احتمالی مردم، حداکثر استفاده را ببرد. بدین منظور با برنامه قبلی شروع به تقویت شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان معاند و در کنار آن، ایجاد تیمی آماده از افراد خرابکار جهت بهره‌گیری در شرایط مناسب نموده است. این تیم‌های آموزش دیده در داخل کشور مترصد جرقه‌ای برای به آشوب کشیدن ایران هستند که امتحان خود را با نمره مناسب در فتنه ۹۸ پس دادند.

استکبار جهانی به واسطه ضرباتی که از جمهوری اسلامی خورده است و آینده خود را نیز در تهدید می‌بیند، عامل مداخله‌گر همیشگی جهت استفاده از موقعیت‌های مختلف جهت به چالش کشیدن محیط امنیتی داخلی ایران است و به فرموده رهبر معظم انقلاب راهکار جلوگیری از این آسیب‌پذیری نیز، ناامیدسازی دشمن از احتمال تأثیر فعالیت‌هایش است که این مهم نیازمند تقویت قدرت نرم و نیمه سخت جمهوری اسلامی است.

بی‌تدبیری متولیان (دولت)

مقوله اصلی این پدیده را می‌توان بی‌تدبیری دولت دانست. تکذیب‌های متعدد مسئولان دولتی در مورد گرانی بنزین و عدم صداقت با مردم و نوع گران کردن بدون اطلاع قبلی به مردم از نکات قابل تأمل بود. حتی توضیح در خصوص بازگشت پول گرانی بنزین به مردم در قالب سبد معیشتی که در ماه بعد اتفاق افتاد، اما در لحظه گرانی بنزین، در خصوص آن صحبتی به میان نیامد، نیز می‌توانست در کنترل خشم مردم مؤثر باشد.

عدم اطلاع برنامه دولت به مردم و عدم اقتناع و توجیه ایشان توسط دولت، به فضای ابهام در مردم و تلقی تصمیم‌های غلط مستمر که منجر به فشار بر مردم می‌شود، دامن زده بود که موجب نارضایتی شدید عموم مردم شده بود. شانه خالی کردن دولت از مسئولیت خطیر خود بعد از گرانی و محول کردن همه امور به نهادهای امنیتی و همچنین تمایل ذاتی جریان اصلاح طلب به دگرگونی در نظام و همراهی ایشان با برخی نفوذی‌های استکبار جهانی که منجر به انباشت ناکارآمدی در اداره ایران شده است، از دیگر مؤلفه‌های مهم مقوله اصلی است. اصلاح‌طلبان که گاه به‌عنوان بازوی داخلی استکبار جهانی عمل می‌کنند، در مواردی که قدرت را به دست می‌گیرند، تمایل به همراهی با برنامه‌های غربی در خصوص ایران دارند و این تمایل، زمینه برای بروز فتنه‌ها و بحران‌های امنیتی را تشدید می‌کند که نمونه اولیه آن فتنه سال ۱۳۷۸ است. در سال ۱۳۸۸ بدون داشتن قدرت اجرایی، سعی در ایجاد فتنه داشتند و در سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۸ با حضور در رأس جایگاه‌های اجرایی کشور، در تحمیل دو فتنه به کشور، نقش خود را ایفا کردند.

ویژگی‌های متمایز بحران

برنامه‌ریزی قبلی جهت استفاده از ارادل و او‌باش نیرومند و مجهز به سلاح سرد و در مواردی حتی سلاح گرم و همچنین مهارت لیدرهای اصلی در ایجاد ترافیک ساختگی و آتش زدن مکان‌ها و سرعت تحرک بالای ایشان جهت توسعه نقطه‌های درگیر، تاکتیک‌های جدید این اغتشاش است. استفاده از لیدرهای زن جهت تهییج نوجوانان و جوانان برای پیوستن به آشوب و پراکندگی و اتمیزه کردن آشوب‌ها که منجر به بدون سر کردن اغتشاش شده بود، مقابله با آن را دشوارتر می‌نمود.

تبیین عوامل مؤثر در بروز بحران‌های اجتماعی - امنیتی... - رسول یوسفی رامندی (۳۶۴-۳۳۶) / ۳۶۱

ایجاد ترافیک‌های سنگین تردد نیروهای کمکی امنیتی را به شدت با دشواری مواجه ساخته بود به گونه‌ای که در برخی موارد فقط موتورسواران امکان اقدام داشته‌اند. از دیگر سو حمله به مقرهای نظامی و دولتی، منجر به صرف توان یگان‌های ویژه به حفاظت از مقرها شده و در نتیجه قدرت مانور مقابله با آشوبگران در میدان را کاهش می‌دهد.

شدت تخریب و خشونت بسیار زیاد از تاکتیک‌های خاص این اغتشاشات بوده است که توزیع الکل و مواد مخدر جهت تقویت جسارت اراذل و اوباش صورت می‌گرفت. تخریب اولیه دوربین‌های کنترلی نشان از آموزش و مهارت ایشان دارد که کار شناسایی بعدی و پایش لحظه‌ای را با محدودیت مواجه می‌کند، ضمن اینکه در پیوستن مردم به ایشان به دلیل عدم ترس از شناسایی مؤثر است.

بر اساس یافته‌های احصا شده، ایده‌های نظری و عملی زیادی برای پژوهشگر نمایان شد که می‌تواند راهنمای خوبی برای پژوهشگران و مدیران و خط‌مشی‌گذاران باشد. با توجه به نکات ذکر شده توسط مصاحبه‌گران و بر اساس مقوله‌های شکل گرفته از تحلیل مصاحبه‌های ایشان و به منظور رفع خلأها و ضعف‌های موجود جهت جلوگیری از وقوع پدیده‌های مشابه، پیشنهادهای زیر در سه دسته‌بندی ارائه می‌شود که امید است با توجه به آن‌ها، زمینه رفع ضعف‌های موجود فراهم شود.

پیشنهادهای سیاستی

- بازنگری در قوانین برخورد با مدیرانی با تصمیم‌های غلط و معضل آفرین؛
- بازنگری در خط‌مشی‌های تحقق عدالت و توجه به اقشار ضعیف؛
- حل مشکل حاشیه‌نشینی شهرها (فتنه ۹۸ روی بستر مشکلات حل نشده در حاشیه شهرها استوار شد که نیازمند؛ پژوهش‌هایی مستقل جهت کاهش مسائل حاشیه‌نشینی است)؛
- تقویت محتوایی رسانه‌های در اصلاح ادراک مردم از واقعیت‌ها؛
- مبارزه جدی‌تر نهادهای متولی مقابله با فساد در قوای سه‌گانه و ارائه گزارش به مردم؛
- مقابله با رسانه‌هایی که مشی پمپاژ ناامیدی و سیاه‌نمایی در ایران دارند.

پیشنهادهای علمی

- تمرکز بر راهبردهای علل تفوق غرب در حوزه رسانه و جنگ شناختی و طراحی مدل مقابله با آن؛
- کارآمدی کمیته‌های انقلاب اسلامی در دهه اول انقلاب و طراحی مدل بازتولید آن در دهه پنجم انقلاب؛
- استفاده از هوش مصنوعی جهت شناسایی و کنترل لیدرهای آشوب و اراذل‌واو‌باش؛
- بهره‌گیری از مدل‌های علمی نظارت بر مسئولان اجرایی و ارائه بازخورد مؤثر جهت اصلاح تصمیم غلط و هزینه‌زا؛
- تمرکز بر برنامه‌های صداوسیما در مقابله با بحران‌های امنیتی و ارائه راه‌حل.

کتابنامه

- آقائی، علی اکبر (۱۳۸۹). «آسیب اجتماعی و تهدید امنیتی: بررسی موردی اوباشگری»، دانشنامه، س ۳، ش ۹، ص ۲۲-۳.
- افتخاری، اصغر (۱۳۹۱). «شاخص‌های سنجش تهدید»، راهبرد دفاعی، س ۵، ش ۱۸، ص ۱-۲۲.
- امیری، عبدالرضا (۱۳۹۱). «مطالعه فرایند و متغیرهای مؤثر بر امنیتی شدن بحران‌های اجتماعی در ایران»، پژوهش‌های مدیریت انتظامی، س ۷، ش ۲، ص ۲۱۹-۳۷.
- بیانات آیت الله خامنه‌ای، دسترسی در: <https://farsi.khamenei.ir/>.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۶). «ایران و انقلاب‌های رنگی»، رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، ش ۹.
- _____ (۱۳۸۴). گفت‌وگو و تحلیل گفت‌وگویی، تهران، فرهنگ گفت‌وگو.
- _____ (۱۳۷۹). مدیریت بحران، تهران، جلالی، ۱۳۷۹.
- حافظ‌نیا، محمدرضا. مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران، سمت، ۱۳۸۵.
- حجت‌الله، فراهانی و حمیدرضا عربی. روش‌های پیشرفته پژوهش در علوم انسانی، اصفهان، جهاد دانشگاهی اصفهان، ۱۳۸۴.
- حسینی، حسین. «بحران چیست و چگونه تعریف می‌شود؟»، امنیت، س ۵، ش ۱-۲، ۱۳۸۵، ص ۵۲-۷.
- _____ «تصمیم‌گیری در بحران: گذار از رویکردهای تحلیلی به رویکرد طبیعی»، مدیریت بحران و وضعیت‌های اضطراری، س ۱، ش ۲، ۱۳۸۷، ص ۷-۴۸.

- تبيين عوامل مؤثر در بروز بحران‌های اجتماعی - امنیتی... - رسول یوسفی رامندی (۳۶۴-۳۳۶) / ۳۶۳
- خاکی، غلامرضا. روش تحقیق با رویکردی به پایان نامه نویسی، تهران، کانون فرهنگی انتشاراتی درایت، ۱۳۷۸.
- دارابی، رضا. «راهبردهای لجستیک بحران»، توسعه مدیریت منابع انسانی و پشتیبانی، س ۶، ش ۲۱، ۱۳۹۰، ص ۷-۳۴.
- دانایی فرد، حسن. «تئوری پردازی با استفاده از رویکرد استقرایی: استراتژی مفهوم سازی تئوری بنیادی»، دانش‌ور رفتار، س ۱۲، ش ۱۱، ۱۳۸۴، ص ۷۰-۵۷.
- رزقی شیرسوار، هادی. «مدیریت بحران در دانشگاه‌ها»، پژوهشنامه، ش ۵۱، ۱۳۸۹، ص ۱۳۹-۵۸.
- شکری پور، سعید و دیگران. «اولویت گذاری عوامل مؤثر بر مدیریت مناسب سامانه‌های اطلاعاتی ناجا»، توسعه مدیریت منابع انسانی و پشتیبانی، س ۶، ش ۲۱، ۱۳۹۰، ص ۱۶۳-۲۰۰.
- عبداله خانی، علی. «بررسی و نقد نظریه امنیتی ساختن»، مطالعات راهبردی، س ۹، ش ۳، ۱۳۸۵، ص ۴۹۱-۵۱۱.
- عصاریان، حسین. مفهوم‌شناسی بحران، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۸۳.
- علی اصغری، محمداقبال. «بررسی علل و ابعاد امنیتی شدن ناآرامی‌های اجتماعی»، مدیریت بحران و وضعیت‌های اضطراری، س ۱۳، ش ۴۵، ۱۴۰۰، ص ۱۲۵-۵۳.
- گروه نویسندگان. مدیریت بحران، تهران، معاونت آموزش ناجا، ۱۳۸۶.
- مانورینگ، مکس. «نسل چهارم جنگ‌های منطقه ای چگونه است؟»، خبرگزاری تسنیم، دسترسی در: <https://www.tasnimnews.com/fa/news/306345/17/12/1392>
- مدنی، سعید. آتش خاموش؛ نگاهی به اعتراضات ۱۳۹۸، تهران، مؤسسه رحمان، ۱۳۹۹.
- مطلق، محمد. «بحران چگونه وضعیتی است»، پیام مدیران، ش ۴۰، ۱۳۸۴.
- معمارزاده، غلامرضا و مهرزاد سرفرازی. «بررسی گام‌های فرایند مدیریت بحران در سازمان»، پژوهشنامه، ش ۵۱، ۱۳۸۹، ص ۹-۷۶.
- میتراف، ایان آی و گاس آنکناس. مدیریت بحران قبل از وقوع، ترجمه ی محمود توتونچیان، معاونت تربیت و آموزش ناجا، تهران، مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۹۲.
- ناصر شعبانی. «مدل بررسی و تحلیل گذار پدیده‌های اجتماعی و سیاسی به تهدیدات امنیتی در استان سیستان و بلوچستان»، ارائه شده در همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت، چالشها و رهیافتها، ۱۳۹۱.
- یوسفی رامندی، رسول. واکاوی ناآرامی‌های ایران پس از خروج امریکا از برجام، تهران، راهبرد

معاصر، ۱۳۹۷.

یوسفی رامندی، رسول و محمد مهدی یوسفی رامندی. «راهبردهای پیشگیرانه فعال بحران سیاسی — امنیتی مبتنی بر تحلیل ناآرامی‌های سال ۱۳۹۷»، سیاست دفاعی، س ۲۸، ش ۱۱۲، ۱۳۹۹، ص ۹۷-۱۲۹.

Buzan, Barry et al. *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Pub, 1998.

Glaser, Barney G. "Conceptualization: On Theory and Theorizing Using Grounded Theory," *International Journal of Qualitative Methods*, 1, no. 2 (2002), 23-38.